

EVROPA 2014

JE MOŽNÝ NOVÝ ZAČÁTEK?

Příspěvek jedné zkušenosti

V předvečer voleb do evropského parlamentu konaných 25. května se veřejné mínění zdá být rozděleno mezi ty, kdo tlačí na odchod z Evropské unie, a ty kdo pokládají za zbytečné k volbám chodit, protože jejich hlas stejně nic nezmění. Ačkoliv ani příznivci EU nechybí, převládá pocit frustrace: Evropa se už nejeví jako centrum, ale jako velká periferie globalizovaného světa. Avšak, v duchu papeže Františka, **nemůže právě skutečnost či pocit “periferie”**, pokud půjdeme do hloubky, vytvořit **možnost získat znovu pozitivní postoj** a být příležitostí ke změně?

Jaké jsou faktory této příležitosti?

Evropa se zrodila a vyrostla okolo několika málo velkých věcí, které poznamenaly lidské dějiny a které dokumentují dosah křesťanské víry na životy lidí. Don Giussani je připomněl v roce 1986:

- «Hodnota *osoby*, zcela nepředstavitelná ve veškeré literatuře světa;
- hodnota *práce*, která je ve veškeré světové kultuře, v antice, ale i u Marxe a Engelse, chápána jako otroctví, zatímco Kristus definuje práci jako aktivitu Otce, Boha;
- hodnota *hmoty*, tedy odstranění dualismu mezi vznešenou a hrubou stránkou života přírody;
- hodnota *pokroku*, času naplněného významem, protože pojetí dějin vyžaduje myšlenku inteligentního plánu;
- *svoboda*. Člověk se nemůže pokládat za svobodného v absolutním smyslu, jelikož předtím zde nebyl a nyní tu je, je tedy nutně závislý. Alternativa je velice jednoduchá: buďto závisí na Tom, co realitu utváří, tedy na Bohu, nebo závisí na náhodných pohybech této reality, tedy na vládnoucí moci».

1. Hodnota sjednocené Evropy

V brázdě těchto několika málo velkých věcí, které historicky Evropu založily, vzniká také projekt Evropy sjednocené, jak zdůrazňuje don Julián Carrón: «Co umožnilo otcům zakladatelům Evropy, aby našli ochotu spolu mluvit, společně něco budovat, a to dokonce těsně po skončení druhé světové války? U vědomí toho, že je nemožné nepřítelů zničit, se stali méně domýšlivými, přístupnějšími dialogu, vnímavějšími k vlastním potřebám; začal se dávat prostor možnosti **vnímat druhého v jeho odlišnosti jako obohacení, jako dobro**» (*la Repubblica*, 10. dubna 2013). **V období po druhé světové válce se lídři zemí, které ještě nedávno spolu bojovaly** (De Gasperi,

Schuman, Adenauer), rozhodli odložit veškerou touhu po pomstě, po ovládnutí, a **položili základy dlouhodobého míru** tím, že spojili své ekonomické zájmy.

Abychom pochopili výjimečný dosah toho, co se v Evropě v onom obtížném období odehrálo, stačí si vzpomenout, co se stalo po první světové válce, po válkách napoleonských nebo po válkách náboženských: nikdy zde nenastal skutečný mír, vždy tu bylo neustálé napětí, které připravovalo další válku. Sjednocená Evropa se rodí na zcela konkrétním základě: na Evropském společenství uhlí a oceli (ESUO) z roku 1951, které bylo všemi uznáváno jako příklad nového způsobu vzájemných vztahů. Při zrodu prvního evropského projektu byla rozhodujícím faktorem, schopným měnit běh událostí, síla ideálu. Na rozdíl od toho, co se děje dnes, cíl nebyl omezen pouze na ekonomiku. Ekonomická dohoda představovala totiž první krok směrem k cíli mnohem většímu: k míru (partneři, kteří spolupracují a spolu obchodují, spolu zpravidla neválčí) a zároveň s mírem také k vzájemné pomoci tak, aby každý mohl usilovat o vlastní i společné dobro..

Následování tohoto stejného cíle se obnovuje v druhém historickém přelomu současné Evropy, který se uskutečnil v roce 1989 pádem berlínské zdi a který byl rovněž určován silou ideálu. Málo lidí na Východě i na Západě by si vsadilo na možnost pokojného překonání rozdělení Evropy na dva bloky, které tak dramaticky poznamenalo historii Starého kontinentu. Václav Havel, který se později stal prvním prezidentem postkomunistického Československa ve své knize *Moc bezmocných*, vydané roku 1979, ukázal, že problémem sociálně politického života je vláda lži ideologie a že správnou odpovědí na tuto situaci není násilná revoluce ani pouhá politická reforma ani pouhé překonání totalitarismu přechodem k parlamentní demokracii, ale **osobní a společenský život angažovaný v hledání pravdy**. Z Havlova svědectví bylo evidentní, že **faktory, které mění historii, jsou ty, jež procházejí srdcem člověka**.

2. Krize

Současná krize “evropského vědomí”, provázená krizí ekonomickou, ukazuje, že to, co vdechlo život sjednocené Evropě, již není evidentní skutečností, předpokladem všemi uznávaným jako podmínka pro to, abychom mohli čelit výzvám, které před nás realita klade. Jak se stalo v minulosti, tak i dnes my Evropané roku 2014, musíme znovu nalézt důvody pro jednotu, která vůbec není samozřejmá a z níž je vždy možné vycouvat. Vždyť, jak tvrdí Benedikt XVI, «neustále rostoucí pokrok je možný pouze v materiální oblasti. V oblasti mravních uvědomění a morálního rozhodování neexistuje možnost takového kvantitativního růstu z prostého důvodu, že svoboda člověka je stále nová a musí přijímat svá rozhodnutí stále znovu. **Svoboda předpokládá, že v zásadních rozhodnutích každého člověka je každá generace novým začátkem**». Současné obtíže v nás posilují vědomí, že «i ty nejlepší struktury fungují pouze tehdy, když ve společenství

působí živé přesvědčení, které je schopno motivovat lidi k svobodnému přilnutí ke společenskému zřízení» (*Spe salvi*, 24).

Krise tedy nám Evropanům nabízí velkou možnost: znovu objevit důvody pro naši “existenci ve společenství”. Jedná se o výzvu závaznou, jak nám připomíná opět Benedikt XVI: «Jelikož člověk zůstává stále svobodný a jeho svoboda je stále křehká, **na tomto světě nebude nikdy existovat definitivně ustavené království dobra**. Kdo slibuje definitivně a na vždy platný, svými sliby klame, ignoruje totiž lidskou svobodu». **Jinými slovy, «dobré struktury pomáhají, ale samy nestačí. Člověk nemůže nikdy být vykoupen čistě zvnějšku»** (*Spe salvi*, 25).

Jeden faktor činí v dnešní době cestu ještě namáhavější: my již nemáme vědomí hloubky lidských potřeb, které měli otcové zakladatelé, ideální podnět se vytratil a převládla logika pouhých zájmů.

Jít ke kořenům krize a snažit se **pochopit všechny faktory, které jsou ve hře, to je jediná cesta jak znovu nalézt vědomí, které dnešní Evropa potřebuje**. Právě pro nás Evropany se stalo životně důležitým podporovat skutečnou diskuzi o přítomnosti a budoucnosti Starého kontinentu a hodnotit zda dosud učiněné pokusy odpovídaly povaze současné krize. To vše se týká jak ekonomiky, tak antropologických výzev. Nárokovat si, že vyřešíme obtížné antropologické otázky, kterým čelíme, pouze právními nástroji, je stejně tak neúčinné jako iluzorní. Jak se ukazuje evidentní **tváří v tvář nejradikálnějším problémům lidské existence, řešení «nepřijde přímo, tím, že budeme problémům čelit, ale tím, že prohloubíme povahu subjektu, který jim čelí»** (don Giussani, 1976).

Opomíjení této úrovně stojí na počátku krize lidství, která oslabila vědomí cílů. A tak se postupem času prostředek (ekonomika, profit, finance) stal cílem a evropská hospodářská unie se proměnila v pouhý kompromis mezi nevyhnutelně protichůdnými zájmy. Znovu se vynořuje Evropa národů, které již nevedou válku zbraněmi vojenskými, nýbrž ekonomickými a finančními, a které jsou rozděleny v mnoha zásadních otázkách: ve vztahu k středomořským zemím, k nelegálnímu přistěhovalectví, k státnímu zadlužení, k mírotvorným operacím či k solidaritě s partnery nacházejícími se ve větších obtížích.

Oslabení ideálního podnětu a vědomí cíle mělo své důsledky i pokud jde o fungování Evropy jako instituce: evropské organizace samovolně rostly, často neúměrně nabobtnaly a vytvořily jakési technokratické monstrum, které jakoby ohýbalo realitu podle svých požadavků. Proto se stále více šíří pocit neúčinnosti evropských struktur: jestliže do roku 2008 (tedy do vypuknutí finanční krize) hodnocení důvěryhodnosti evropských institucí bylo oproti národním státům velice pozitivní, dnes

(podle průzkumů) 70% evropských občanů považuje evropské struktury (komisi, radu, parlament) za neodpovídající požadavkům lidí i společenského života.

Podle Josepha Weilera, jednoho z nejvýznamnějších znalců evropských procesů, Evropa trpí politickým deficitem: chybí autentický evropský politický život, protože chybí ideální rozměr. Poté, co se vše vsadilo na ekonomiku a ekonomika se vůbec nevzpamatovala, se lidé ptají: «Co dělá Evropa?».

Současně roste představa Evropy jako místa kulturního a politického relativismu, jehož struktury se snaží učinit legitimní a dokonce pramenem práva každou aspiraci jednotlivce odtrženou od problému lidské osoby jako takové.

Mají tedy pravdu euroskeptici, kteří chtějí Evropskou unii opustit, protože pokládají sen otců zakladatelů za poražený a překonaný?

3. Osoba jako podmínka Evropy

Existuje východisko? Ano. Je třeba vyjít z onoho postoje, který stál u zrodu Evropy i sjednocené Evropy. Ekonomické zájmy samy o sobě nestačí: je třeba znovu objevit, «že druhý je dobro a ne překážka naplnění našeho já, v politice stejně jako v lidských a společenských vztazích» (don Carrón). Budovat může jen «láska k odlesku pravdy, který se nachází v každém člověku. On je faktorem pokoje, budování lidského příbytku, domova, který může být i útočištěm v nejhlubším zoufalství» (don Giussani, 1995).

Znovu získání adekvátního vědomí lidství, toho, co je podstatné pro realizaci jednotlivce i národa, se může odehrát v místech, která probudí já každého jednotlivce a vychovají je ke adekvátním vztahu vůči realitě (ať už je jakákoliv), naučí je vnímat ústřední postavení, jedinečnost a posvátnost každého člověka: zde je povolávána do hry dvoutisíciletá zkušenost křesťanské komunity a veškeré společenské struktury inspirované laickými a náboženskými ideály. Pouze pojetí člověka jako neredukovatelné reality, «vztahu k nekonečnu» (don Giussani), může sjednotit lidi lišící se etnickým původem, společenskou vrstvou, kulturou, náboženstvím a politickou ideologií v perspektivě skutečné integrace, která by zbořila každé ghetto a stala se nositelkou rozvoje..

Ve světle těchto obav je třeba otevřít široký dialog o tom, jak se má EU v nejbližších letech rozvíjet, a zapojit do něj všechny občany a především budoucí generace, které již dnes opouštějí své rodné země a cítí se doma kdekoliv, kam přijdou studovat nebo pracovat.

To vše se významně odráží i na úrovni institucí. V neuskutečněném projevu na univerzitě La Sapienza v Římě v roce 2008, Benedikt XVI prohlásil, že sdílí hodnocení filozofa Jürgena

Habermase «když říká, že legitimita ústavní charty by měla vycházet ze dvou zdrojů: z rovné účasti všech občanů na politice a z rozumné formy, ve které jsou politické rozpory řešeny. Ohledně této “rozumné formy” poznamenává, že se nemůže jednat o pouhý zápas o matematickou většinu, ale že musí být charakterizována jako **“proces argumentace citlivé vůči pravdě”**», tedy **neustálé tendence objevovat každou jiskřičku pravdy, která přeskočí při setkání s druhým**. Pravda totiž není nikdy vlastnictvím jedince, s nímž může máchat jako kyjem proti druhým, ale vynořuje se z dynamiky lidského setkání: **«Pravda je vztah!** Ostatně je pravdivé, že každý z nás při chápání a vyjadřování pravdy vychází ze sebe: ze své historie a kultury, ze situace, v níž žije, atd. To neznamena, že pravda je proměnná a subjektivní, vůbec ne. Znamená to ale, že se nám předkládá vždy jako cesta a život» (Papež František, Dopis Eugeniovi Scalfarimu, *la Repubblica*, 11. září 2013). Tato slova porážejí relativismus na hlavu a přitom je zachováno to, co relativismus chtěl povýšit: odlišnost, jinakost.

V míře, v jaké se odvoláváme na neredukovanou zkušenost člověka, je možno založit evropskou politiku ne již na střetávání protichůdných zájmů a na relativismu, který vyústuje v nihilismus, na lhotejnosti vůči všemu a vůči všem, ale na používání rozumu **«citlivého k pravdě»** a na **realismu, který uznává druhého jako dobro pro sebe a ne jako hrozbu**. Jak píše papež František, «naše úsilí nespočívá výlučně ve skutecích či podpůrných a asistenčních programech, ale především v *pozornosti* obrácené k druhému, “jehož považujeme za totožného s námi samými”. Tato láskyplná pozornost je počátkem pravé starosti o druhého člověka a plyne z ní touha skutečně usilovat o jeho dobro» (*Evangelii Gaudium*, 199).

V tomto smyslu by evropské organismy měly být prvními, kdo se budou **strukturovat ve smyslu skutečné subsidiarity**. To by posílilo odpovědnost každého (jednotlivci, sociální skupiny, státy), **a odstranilo iluzi, že odpovědi přicházejí vždy a za všech okolností shora**.

Evropa, která by toto pochopila, by neměla tendenci uzavírat se vůči imigrantům, nepraktikovala by jen škrty, ale také ekonomickou solidaritu, neutíkala by se k nerealistickému a antihistorickému nacionalismu, neprosazovala by legislativu směřující k přetrhání veškerých svazků pod vlivem posedlosti novými právy jednotlivce a nepěstovala by nepřátelství vůči různým náboženským vírám, zejména křesťanské (a tak zrazovala právě to, co vybudovalo dějiny Evropy a učinilo je velkými).

«Někdy si kladu otázku, kdo jsou ti, kteří se v současném světě reálně starají o **zrod procesů, které by spíše utvářely lid než usilovaly o bezprostřední výsledky, které produkují snadný, rychlý a prchavý politický zisk**, ale nepředstavují lidské naplnění. Dějiny je snad budou soudit

podle kritéria, které vyslovil Romano Guardini: “Jediným měřítkem, kterým lze spravedlivě posuzovat určitou epochu, je ptát se, do jaké míry v ní, podle jejího konkrétního charakteru a specifických *možností*, člověk může *rozvíjet svou lidskou existenci a dospět k jejímu naplnění*.” [...] Jako věřící se také cítíme na blízku těm, kteří se nepokládají za součást žádné náboženské tradice, upřímně však hledají pravdu, dobrotu a krásu, jejichž vrcholný výraz a zdroj my nacházíme v Bohu. Vnímáme je jako cenné spojence v úsilí o obranu lidské důstojnosti, při budování pokojného soužití mezi národy a při ochraně stvoření» (*Evangelii Gaudium*, 224.257).

V tomto spočívá zásadní přínos, kterým víra může být pro veřejný život, tím, že «rozšiřuje rozum», jak nám připomněl Benedikt XVI. **Přínos křesťanství spočívá především ve výchově k pohlížení na realitu ve všech jejích faktorech** a tedy v opětném získání onoho prvotního ideálního podnětu, který se časem zatemnil. V tom je pravá dnešní bída.

Jestliže nebude k tomuto volání hluchá, může se Evropa znovu zrodit a tak doufat, že bude opět «novým světem», příkladem a vzorem pro všechny. Příspěvkem, který může znovuzrozená evropská kultura nabídnout celému světu, je **znovu postavit jako zásadní otázku, co umožňuje, aby člověk byl a cítil se lidskou bytostí.**

Březen 2014

COMUNIONE E LIBERAZIONE